

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 930.25:338(497.412)"15"

Prejeto: 12. 1. 2009

Žiga Oman

univ. dipl. zgodovinar, podiplomski študent zgodovine na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru,
Ulica Moša Pijade 23, SI-2000 Maribor
e-pošta: zigaoman@gmail.com

Lovrenški kletarski urad na začetku 16. stoletja: po urbarjih iz let 1502 in 1513

IZVLEČEK

V članku je predstavljena podoba lovrenškega kletarskega urada, v lasti benediktinskega samostana Šentpavel iz Labotske doline, v prvih trinajstih letih 16. stoletja na podlagi lovrenških in lehenskih urbarjev iz let 1502 in 1513. Iz slednjih so razvidni predvsem struktura in razdrobljenost posesti, obremenitve podložnikov, njihove gospodarske enote in obrati, vrste in višina dajatev ter njihov razvoj, deloma pa tudi upravna ureditev urada. Hkrati je namen članka opozoriti na napake, ki so se doslej pojavljale pri raziskovanju obravnavanih virov.

KLJUČNE BESEDE

Lovrenc na Pohorju, Lehen na Pohorju, zgodovina Pohorja, gospodarska zgodovina, zgodnje 16. stoletje, urbarji

ABSTRACT

THE LOVRENC CELLAR OFFICE AT THE BEGINNING OF THE 16TH CENTURY: BY LAND REGISTERS FROM THE YEARS 1502 AND 1513

Presented in the article is the Lovrenc cellar office in the ownership of the Benedictine monastery of St. Paul in Lavanttal in the first thirteen years of the 16th century, based on the Lovrenc and Lehen land registers from the years 1502 and 1513. Evident from the latter are the structure and fragmentation of the land property, burdening of bondmen, their economic units and workshops, type and measure of taxes and their development; partly evident is the administrative regulation of the office. At the same time, the purpose of the article is to draw attention on the mistakes emerging up to the present time in researching into the mentioned sources.

KEY WORDS

Lovrenc na Pohorju, Lehen na Pohorju, history of Pohorje, economic history, early 16th century, land registers

Lovrenški kletarski urad je, od šentpavelske pridobitve lehenske posesti v poznem 14. stoletju naprej, zmeraj sestavljal dva ločena urbarja. Tako za konec 11. stoletja od grofa Engelberta I. Spanheima podarjeno posest, kasnejše Lovrenško, ki je skupaj z vasjo Ruše predstavljala izhodišče benediktinske širitve v Dravski dolini, kot tudi za pridobljeno, sprva Trušenjsko-Vuzeniško, posest Lehen.

Vire za obravnavano posest je kot za celotno ozemlje med Dravogradom in Mariborom v svoji izčrpnii monografiji pred več kot tremi desetletji obdelal že dr. Jože Koropec,¹ nakar podrobnejših raziskav o posesti lovrenškega kletarskega urada ni bilo do zbornika, ki je izšel ob 900-letnici² Spanheimske darovnice samostanu. Vendar Koropec v svoji monografiji ni opozoril na pomanjkanje podatkov o načinu oddaje dajatev v urbarjih iz leta 1502, ki ga zasledimo tudi v drugih falskih urbarjih, obenem pa je vsaj za obravnavani leti prišel tudi do napačnih zaključkov glede višine oddane pravde in deželnega davka, česar tudi kasnejša literatura doslej še ni popravila.

Skupaj s predstavitvijo posesti in uprave lovrenškega kletarskega urada na začetku 16. stoletja, po obeh urbarjih urada iz let 1502³ in 1513,⁴ je namen pričujočega članka tudi poskus odprave napak, ki so se pri raziskovanju urada v obravnavanih letih doslej pojavljale. Čeprav se je ohranil tudi lovrenški (ne pa tudi lehenski) urbar iz leta 1512,⁵ je urbar iz leta 1513, kot vse kaže, nastal kot popravek slednjega, zato je se prvemu tukaj ne bom posvečal. Predvsem zato, ker so razlike med obema zanemarljive.

Oris zgodovine prihoda lovrenškega in lehenskega ozemlja med šentpavelsko posest

Kasnejše Lovrenško je v last benediktinskega samostana Šentpavel v Labotski dolini prišlo kot del ustanovitvenih darovnic grofa Engelberta I. Spanheima in njegove žene Hedvike okoli 1. maja leta 1091. Posest je obsegala na desnem bregu Drave ležečo vas Ruše in pusto pokrajino, imenovano *Radimlahc*, med potokoma Velko in Lobničico, s središčem ob potoku Radoljni. Današnje ime je posest dobila konec 12. stoletja po zavetniku tukajšnje cerkve, sv. Lovrencu, prvič omenjene leta 1184, z imenom zavetnika leta 1191. Tega leta se je posest cerkvenoupravno izločila iz hočke pražupnije, opati pa so si arhidiakonske pravice ohranili vse do leta 1257. Tedaj so prenehale v skladu z dogovorom, da se bo to zgodilo, ko bo število kmetij v župniji

preseglo število 150, do česar je torej prišlo že pred časom nastanka prvega urbarja v letih 1289/90. Leta 1222 je naselje pri cerkvi sv. Lovrenca, ob pomoči opata Ulrika, dobilo od štajerskega vojvode Leopolda VI. Babenberžana določene trške pravice, in sicer tedenski sejem, vendar zgolj s pravico do medsebojnega trgovanja podložnikov in brez pravic do pobiranja mitnine, da ne bi prizadeli vojvodovih obeh mariborskih uradov. Kljub tem omejitvam je bil Lovrenc vsaj od leta 1255 naprej obravnavan kot trško naselje in njegovi prebivalci kot tržani. Samega trga med urbarialno posestjo ni bilo.⁶

Pot Lehna na Pohorju med šentpavelsko posest je bila medtem daljša in manj miroljubna. Širitve posesti proti Lehnu je namreč povezana s spori z zahodnimi sosedi Lovrenškega, rodbino Trušenjsko-Vuzeniških,⁷ ki so se začeli najkasneje leta 1247, ko je Kolo I. Trušenjsko-Vuzeniški moral samostanu zaradi dolgov v višini 80 mark zastaviti 8 mark dohodkov iz svojih fevdalnih posesti (ime Lehen!), ki so mejile na zahodno Lovrenško. Bistvo spora je ležalo v nerazčiščenih odnosih med sosedoma, saj se rodbina (zgolj v šentpavelskih virih!) pojavlja kot vazal samostana,⁸ medtem ko je sama temu, kot kaže upravičeno, nasprotovala. Olje na ogenj je do leta 1254 prilivala še nejasna razmejitev ob Velki. Ne glede na spor se je ime posesti ohranilo do danes iz nemške besede za fevd, v katerem so Trušenjsko-Vuzeniški posest imeli do svojega izumrtja leta 1374. Tedaj je posest prevzel celjski upravnik Vuzenice in nanjo vezanih posesti Hans Liechtenstein pl. Nikolsburg, od katerega je samostan posest že leta 1378, seveda s pristankom Celjskih (s katerimi je bil samostan pogosto v sporu in v letih 1406/1407 celo v fajdi), iz njegovega sicer dosmrtnega zajma, odkupil za 500 dunajskih novcev.⁹

Zaradi ločene pridobitve in razvoja obeh posesti ter s tem precej različnih obremenitev podložnikov je lovrenški kletarski urad vodil za vsako posest lasten urbar.

¹ Koropec, Zemljiške gosposčine.

² Lovrenc na Pohorju skozi stoletja 1091–1991.

³ PAM, fond gosposčine Fala, š. 225, urbarji, zvezek 2a/26, Lovrenški in lehenski urbar iz leta 1502.

⁴ PAM, fond gosposčine Fala, š. 226, urbarji, zvezek 6a/29, Lovrenški in lehenski urbar iz leta 1513.

⁵ Prav tam, Lovrenški urbar iz leta 1512.

⁶ Vresnik, Zgodovinski oris, str. 20–22; Kos, Gradivo III, št. 395, str. 233; Kos, Gradivo V, št. 229, str. 123.

⁷ Rodbina je ozemlje kasnejšega gospostva, gradu in trga Vuzenica (*Saldenbofen*) dobila v 12. stoletju od Spanheimov, kjer se je ohranila do poznega 14. stol. Kolo I. (tudi Kolon, 1238–1251) je bil pogosto v sporih s Šentpavlom, ki si je Vuzenico lastil kot fevd in jo še leta 1361 v primeru izumrtja rodbine, ki je verjetno že bilo na obzoru, obljubljal Habsburžanom. Njegov vnuk Kolo III. je bil okoli leta 1270 med najpomembnejšimi plemiči Koroške in Štajerske, sodeč po uvrstitvi na seznamu prispege zvestobe kralju Rudolfu, ter bil med letoma 1284–1286 tudi štajerski deželni glavar. Zadnji in najiminitnejši predstavnik rodbine je bil Kolo V., v letih 1363–1367 prav tako štajerski deželni glavar. Ker so njegove dolgove pri mariborskih Judih leta 1366 odplačali Celjski, so Habsburžani na koncu Vuzenico podedovali od njih in ne od samostana, kot so si to predstavljali v Šentpavlu (Kos, *Vitez in grad*, str. 401–402).

⁸ Prav tam, str. 402.

⁹ Vresnik, Zgodovinski oris, str. 24–25; Koropec, Zemljiške gosposčine, str. 23–50.

Lovrenški kletarski urad: nastanek, razvoj in stanje na začetku 16. stoletja

Kljub zmanjšanemu pomenu Lovrenca po prese-litvi enega izmed dveh sedežev (drugi je bil v Selnici) šentpavelske posesti v Dravski dolini v Falo, verjetno še pred sredo 13. stoletja, je samostan tu vendarle ohranil pomemben lokalni sedež. V letih 1289/90 je bil sestavljen prvi urbar za posest v lovrenški sodni provinci (*provincia Sancti Laurentii*, od 1269), najkasneje leta 1407 pa je v Lovrencu deloval v okviru opatovega dvora tudi že urad (*amthof*). Tukajšnji uradnik se je najkasneje leta 1462 imenoval kletar (*kellner*), medtem ko urad dobi naziv kletarski (*kelleramt*) natanko tri desetletja kasneje. Lehen je medtem postal, kljub prihodu med šentpavelsko posest leta 1378, del urbarialne posesti šele leta 1482 in imel odtlej zmeraj svoj urbar, vendar v okviru lovrenškega kletarskega urada (*kelner amt zu Sand Larentzn*).¹⁰

Prvi izpričan kletar je bil Hans Jobstl. Kletar je živel na opatovem dvoru ter bil upravni in gos-podarski upravnik urada in kašče v Lovrencu. Imel je nadzor nad sodstvom in pravico kaznovati manjše prestopke podložnikov z globami, pri čemer so mu pomagali biriči. Stik z nadrejeno in bližnjo Falo je vzdrževal s hlapcem, ki je bil hkrati njegov sel. Kletar je hasnoval eno prsto kmetijo in bil zanjo prost prevzemnine, deželnega davka in žitne desetine. Za svojo službo je prejemal 4 do 9 denaričev naselnine, 32 goldinarjev, ter smel zase obdržati vsakoletno osebno dajatev "služinčadi" in gostačev.¹¹

Leta 1502 je bil lovrenški kletar (*kelner zu Sand Larentzn*) Kristof Jagr, leta 1513 pa Štefan Roten-perg.¹² Njune obremenitve in dolžnosti iz obravna-vanih urbarjev niso razvidne.

Leta 1502 je bil kletarjev hlapec in sel (*knecht und potten*) Matej *Amasnigk*, ki je od ponedeljka po telovem prejemal letno plačilo 4 funte denaričev in tri pare čevljev. Hkrati je kletar izmed podložnikov določal tudi lovce (*jager*), medtem ko je funkcijo lovskega mojstra (*jägermeister*) morda opravljal kar sam. Na Lovrenškem je bilo leta 1502 osem lovcev, sprva deset, dva so s seznama naknadno črtali, leta 1513 pa so izpričani le še štirje. Raznih oprostitev, ki naj bi jih bili deležni lovci,¹³ v urbarjih ni zasle-diti, z izjemo oprostitev obremenitve z mostninskim

sirom leta 1513. Lehenska urbarja lovcev ne ome-njata, prav tako niso v nobenem obravnavanem urbarju omenjeni ne gozdarji (*forstner*) ne gozdarski mojster (*forstmaister*).¹⁴

Medtem ko je Lehen¹⁵ v obravnavanih urbarjih tvoril zaključeno posest, je bilo Lovrenško razdeljeno na 14 naselij, ki so se povečini ohranila še iz konca 13. stoletja.¹⁶ V urbarjih si sledijo v naslednjem vrst-nem redu: Spodnji (*Nider*) in Žgornji (*Ober*) Smol-nik (*Schmolnigk*), ki sta v prvem urbarju bila še vode-na kot eno naselje,¹⁷ sledijo jima Činžat¹⁸ (*Wisen*), Kumen (*Khomen*) in Dolgi kot¹⁹ (*Lang Egkb*). Sle-dita naselji, ki se leta 1482 prvič pojavita pod skup-nim imenom Hudi kot (*Pesn Winkl*),²⁰ Mavčnik (*Maltz*)²¹ in Žavc²² (*Saltz*). Sledijo jima Bezjak²³ (*Woyssken*), Dešnik²⁴ (*Desch*), Recenjok²⁵ (*Rakkonigk und Kretznpach*), Počivalnik²⁶ (*Ruestatt*) in Črni breg²⁷ (*Schwartznperg*) ter na koncu urbarja še naj-večji naselji, Rdeči breg (*Rottnperg*) in Ruta²⁸

¹⁴ Prav tam.

¹⁵ Danes dve naselji, Žgornji Lehen na Pohorju in Lehen na Pohorju (Atlas Slovenije, str. 34, B3–C3).

¹⁶ Vresnik, Zgodovinski oris, str. 21–22.

¹⁷ Značilen kolonizacijski toponim, naselje je najkasneje 1371, najverjetneje zaradi kolonizacijske vneme, razpadlo na dve (Vresnik, Zgodovinski oris, str. 21–22). Danes znova eno naselje (Atlas Slovenije, str. 35, B3).

¹⁸ Vzhodno od Lovrenca na Pohorju (Atlas Slovenije, str. 35, B2–B3). Ime izhaja iz koroške besede za senožet (činž) in je še en značilen kolonizacijski toponim (Vresnik, Zgodovinski oris, str. 22).

¹⁹ Naselje je stalo ob Radoljni nad Kurjo vasjo. Najkasneje do 1463 še imenovano *Ebenpach* (Vresnik, Zgodovinski oris, str. 22). Slovenjeno ime je prevod.

²⁰ Koropec, Zemljiške gosposčine, str. 77.

²¹ Med Radoljno in širšo okolico Skrbinskega (Vresnik, Zgo-dovinski oris, str. 22), slednje je v okolici Kumna (Atlas Slo-venije, str. 35, A3). Mavčnik je ime morda dobil po kakšni obremenitvi v sladu, podobno kot so jo npr. imeli z žitno dajatvijo obremenjeni mučki podložniki konec 15. stoletja (Koropec, Zemljiške gosposčine, str. 112).

²² V okolici Skrbinskega (Vresnik, Zgodovinski oris, str. 22). Slovenjeno ime je vzeto po bližnjem potoku, ki se danes imenuje Žavc (Zemljevid Pohorja). Da bi naselje dobilo ime zaradi kakšne povezave s soljo, se zdi malo verjetno.

²³ Med Radoljno in Pleščico, jugozahodno od Lovrenca na Pohorju (Atlas Slovenije, str. 34, C3). Prvič se pojavi že v urbarju iz 1289/90 zato ime ne more biti povezano s pri-bežniki iz od Turkov zasedenih ozemelj.

²⁴ Severozahodno od Kumna, nad Radoljno (Atlas Slovenije, str. 35, A3).

²⁵ Med Lovrencem na Pohorju in Lehom (Atlas Slovenije, str. 34, C3). *Rakkonigk* (1513 *Rogkbonigkh*) bi morda lahko slovenili kot Rakovnik ali tudi Rogovnik. Natančnejša ubikacija ni znana.

²⁶ Ob zgornjem toku Slepnice, ob stari prometnici Fala–Pod-velka (Vresnik, Zgodovinski oris, str. 22).

²⁷ Najkasneje do leta 1461 se izloči iz sosednjega Rdečega brega (prav tam), ki leži severno od Lovrenca na Pohorju (Atlas Slovenije, str. 35, A2).

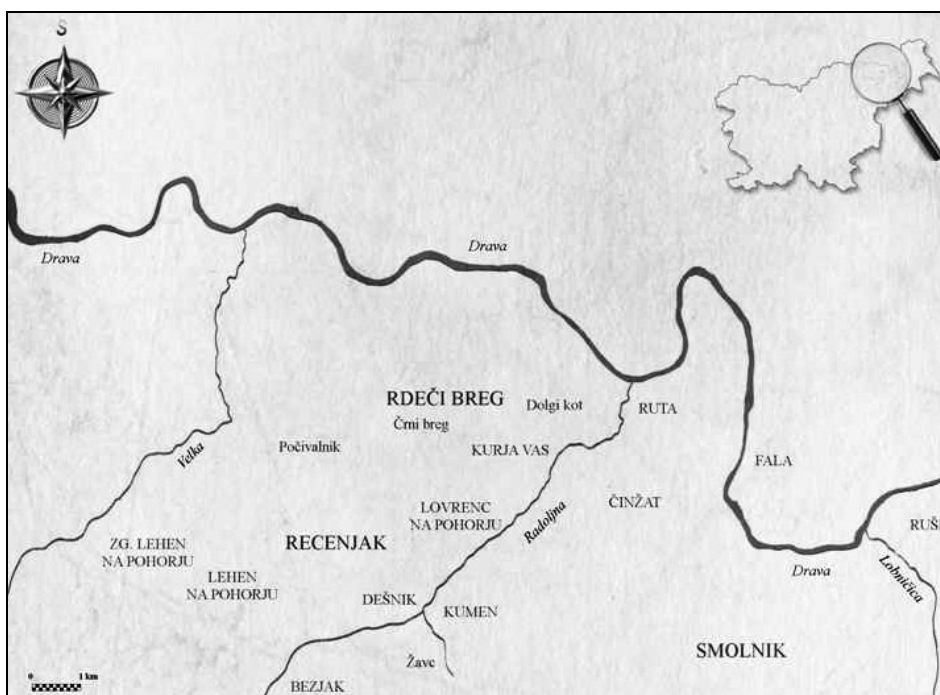
²⁸ Še en značilen kolonizacijski toponim (Vresnik, Zgodovinski oris, str. 21), izpeljan iz besede rovt, v pomenu s travo porasle krčevine v hribovskem svetu. Beseda izhaja iz srednjevisoko-nemškega glagola *riuten*, enakega pomena kot *urbar machen*, torej: zemljo narediti donosno (Kluge, Etymologisches Wörterbuch, str. 367; Pleteršnik, Nemško-slovenski slovar, str. 437). Severno od Činžata (Atlas Slovenije, str. 35, B2).

¹⁰ Vresnik, Zgodovinski oris, str. 21–24; Koropec, Zemljiške gosposčine, str. 77–78.

¹¹ Koropec, Zemljiške gosposčine, str. 77.

¹² Nizjeplemiška rodbina Rotenpergerjev je najkasneje v 14. stoletju izšla iz podložnikov iz Rdečega brega, ki so si plemiški naziv pridobili v zvezi s službovanjem na področju uprave šentpavelskih posesti (Vresnik, Zgodovinski oris, str. 26).

¹³ Primščine, pravde in desetine od jagnjet v primeru, v obravnavanih urbarjih nezapisanega, lovskega mojstra, ter primščine in ovsene desetine v primeru lovcev (Koropec, Zemljiške gosposčine, str. 77). Na mostninski sir Koropec ni opo-zoril.

Območje lovrenškega kletarskega urada danes. Postavitve naselij (OBSTOJEČA, Nekdanja), ki danes ne obstajajo več, je približna (avtor shematskega zemljevida Luka Oman).

(*Khreutt*). Ob navedenih najdemo tudi dve vanje vključeni naselji, Kurjo vas (*Huntsdorff*)²⁹ v Ruti in Krnico³⁰ (*Khor*) na Rdečem bregu.

V grobem lahko meje urada na začetku 16. stoletja torej postavimo med Velko (oziroma verjetneje na kakšnega od njenih spodnjih desnih pritokov) na zahodu, Dravo na severu, Lobničico na vzhodu ter obronke Pohorja na jugu.

Lovrenška naselja so bila nadalje razvrščena v deset³¹ skupin naselij, t. i. rot (*rotte*),³² vendar ni jasno, katera naselja naj bi slednje zajemale. Rote so vodili rotni mojstri (*rotmaister*), ki se v obravnavanih urbarjih pojavijo le v lovrenškem iz leta 1502. V rotni razdelitvi Lovrenškega bi morali iskati odgovor, zakaj tukaj niso poznali županov.³³ Obe funkciji sta sicer izvirali iz srenjske ureditve,³⁴ županska iz slovanskega prostora, rotnega mojstra pa iz nemško govorečega dela Štajerske,³⁵ vendar ju ne

gre enačiti, čeprav o razlikah med obema nimamo podatkov. Odsotnost županov in prisotnost rotnih mojstrov na Lovrenškem gre najverjetneje pripisati nemški kolonizaciji s Slovani sprva dokaj redko poseljenega prostora. Kolonisti so namreč povečini najverjetneje prišli s šentpavelskih posesti prav iz nemško govorečih delov Koroške in Štajerske.

Lovrenški urbar iz leta 1502 je tako zabeležil šest rotnih mojstrov. V Spodnjem Smolniku Tomaža Erhartiča (*Erhartisch*), ki ga je nasledil Jernej Pehertz, v Dolgem kotu Mateja Trnka (*Ternegh*), v Mavčniku je bil rotni mojster Pankracij Crippe, na Počivalniku Matej Gnedec (*Gnedetz*) in na Rdečem bregu Mihael Filipič (*Philipitsch*) iz Kota (*Egkh*). Morebitne oprostitev³⁶ iz urbarja niso razvidne, obremenitve pa se ne razlikujejo od velike večine ostalih podložnikov.

Analiza dajatev

Pravdo (*zins*) so oddajale vse lehenske in skoraj vse lovrenške posesti z izjemo dveh sirnic. Zaradi pomanjkanja ali boljše povedano neobstoja informacij o obremenitvenih razmejitevah med malimi, srednjimi in velikimi kmeti, ki so zagotovo bile lokalne,

²⁹ S tem je potrjena Vresnikova domneva o prvotnem imenu naselja kot Pasja vas (Vresnik, *Zgodovinski oris*, str. 21), ki se je, ko je "t" izginil "preimenovala" v Kurjo vas (*Huntsdorf*). Severovzhodno od Lovrenca na Pohorju (Atlas Slovenije, str. 35, A2).

³⁰ Najkasneje 1372 vključena v Rdeči breg, v prvem urbarju še samostojno naselje (Vresnik, *Zgodovinski oris*, str. 22).

³¹ Koropec, *Zemljiške gosposčine*, str. 77.

³² Sprva skupina treh do petih hiš oz. manjši zaselek. Sorodna beseda je rovt, ki je zlasti na Zgornjem Štajerskem pomenil del srenjskega ali župnijskega območja (Glosar, str. 234–237).

³³ Koropec, *Zemljiške gosposčine*, str. 79.

³⁴ Koropec, *Glavarina 1527*, str. 252.

³⁵ Glosar, str. 234–237.

³⁶ Oproščeni naj bi bili obremenitve z dajatvijo desetinskega jagnjeta, prediva in žitne desetine, hkrati pa – kar bi v urbarju moralo biti razvidno – naj bi bili prosti še dajatve koki in trsnih kolov (Koropec, *Zemljiške gosposčine*, str. 77), slednjih dva res nimata med obremenitvami.

so sledeče tabele narejene povsem subjektivno. Desetiškemu sistemu sem se zaradi neobstoja le-tega v obravnavanem času in prostoru izognil ter za najmanjši skupni imenovalec vzel četrta funta oziroma 60 denaričev, po razmerju 1 funt = 8 šilingov = 240 denaričev, ki je v urbarjih tudi uporabljeno. V obeh letih se med denarjem pojavljata še novc v vrednosti pol denariča (*helbling*) in verdunk (*vierdung*), novc v vrednosti 40 denaričev oziroma 10 krajcarjev (*krewtzr*), ki se parkrat pojavijo v lovrenškem urbarju iz leta 1513.

S sprejetjem osnove 60 denaričev do višine enega funta in 120 denaričev (pol funta) za višje obremenitve sicer ne moremo izluščiti nobene dejanske razmejitve na male, srednje in velike kmete. Tudi zapisov o obremenjenosti cele, pol ali četrta hube v obravnavanih urbarjih ni, kar pa nam ti vendarle pokažejo, je izredna razdrobljenost tedanje posestne strukture na ozemlju lovrenškega kletarskega urada. V obeh lovrenških urbarjih namreč od skupaj 128 posesti obremenjenih s pravdo, najdemo kar 81 različno visokih obremenitev! Podobno je v Lehnu, kjer ima 35 posesti leta 1502 kar 24 različnih obremenitev, 37 posesti leta 1513 pa 27 različnih obremenitev!

Pri tem so leta 1502 na Lovrenškem najpogostejše obremenitve s 185 denariči (desetkrat) ter s 93, 120, 140 in 180 denariči (po petkrat), v Lehnu pa z 80, 240, 360 in 390 denariči (po trikrat). Leta 1513 sta na Lovrenškem najpogostejši obremenitvi s 185 (desetkrat) in 180 (osemkrat) denariči, v Lehnu pa 240, 300 in 360 denariči (po trikrat).

Ker imamo v urbarjih iz leta 1502 zaznamke o načinu oddaje dajatev zgolj za tlačne kole in sode, ne vemo, kako so leta 1502 oddajali ostale dajatve, vključno s pravdo. Leta 1513 so pravdo oddajali največ v denarju, 11 lovrenških in dve lehenski posesti pa so pravdo poravnale v naturalijah (ni razvidno v kakšnih). Obremenitve tako oddane pravde so znašale med 20 in kar 386 denariči.

V tabelah (*Tabela 1*, *Tabela 2*) vidimo, da, čeprav bi lahko na Lovrenškem za male kmetije pogojno vzeli posesti, ki so oddajale do 60 denaričev pravde, in za velike vse tiste, ki so je oddajale nad en funt, že zato ker pod oba ekstrema sodi skoraj enako število posesti, bi z enakim sistemom v Lehnu pravzaprav ostali brez malih kmetov in bi za tamkajšnje posesti potrebovali višji najnižji skupni imenovalec. Opozoriti je še treba, da sta dva (1502) oziroma trije (1513) lehenski podložniki hasnovali po dve ali več hub hkrati in zanje dajali skupno pravdo, največ 390 denaričev (po dva 1502 in 1513 (v denarju)), eden pa kar 660 denaričev (1513, v denarju).

Tabela 1: Posestna struktura na osnovi pravde po urbarjih lovrenškega kletarskega urada iz leta 1502.

naselje	0-60 d	61-120 d	121-180 d	181-240 d	241-260 d	361-480 d	nad 480 d	skupaj posesti
Sp. Smolnik	4	7	2	1	-	-	-	14
Zg. Smolnik	-	5	1	2	2	-	-	10
Činžat	-	-	6	2	-	-	-	8
Kumen	2	2	1	2	-	-	-	7
Dolgi kot	-	2	1	1	3	-	-	7
Mavčnik	3	2	3	5	1	-	-	14
Žavc	1	-	2	1	-	-	-	4
Bezjak	-	1	-	1	-	-	-	2
Dešnik	-	-	1	1	1	-	-	3
Recenjok	-	2	1	4	2	-	-	9
Počivalnik	2	3	-	1	1	-	-	7
Črni breg	1	2	-	1	2	-	-	6
Rdeči breg	1	5	1	7	3	1	-	18
Ruta	3	4	3	9	2	-	-	21
Lovrenško	17	35	22	38	17	1	-	130
Lehen	-	4	7	8	7	4	5	35
Urad skupaj	17	39	29	46	24	5	5	165

Tabela 2: Posestna struktura na osnovi pravde po urbarjih lovrenškega kletarskega urada iz leta 1513.

naselje	0-60 d	61-120 d	121-180 d	181-240 d	241-260 d	360-280 d	nad 480 d	skupaj posesti
Sp. Smolnik	4	7	2	1	-	-	-	14
Zg. Smolnik	-	4	2	2	2	-	-	10
Činžat	-	1	5	2	-	-	-	8
Kumen	2	2	1	2	-	-	-	7
Dolgi kot	-	2	1	1	3	-	-	7
Mavčnik	3	2	3	5	1	-	-	14
Žavc	1	-	2	-	-	-	-	3
Bezjak	-	1	-	2	-	-	-	3
Dešnik	-	-	1	1	1	-	-	3
Recenjok	-	2	1	4	2	-	-	9
Počivalnik	2	2	1	1	1	-	-	7
Črni breg	1	2	-	1	2	-	-	6
Rdeči breg	-	5	2	8	2	1	-	18
Ruta	3	4	4	8	1	1	-	21
Lovrenško	16	34	25	38	15	2	-	130
Lehen	1	3	7	8	8	5	5	37
Urad skupaj	17	37	32	46	23	7	5	167

Obremenitvenih stopenj je v primeru deželnega davka (*stewr*) precej manj kot pri pravdi. Tako jih je bilo leta 1502 na Lovrenškem 30 in v Lehnu 15, leta 1513 pa na Lovrenškem 29 in v Lehnu 16. Na Lovrenškem davka med obremenitvami ni imelo 18 (1502) oziroma 17 (1513) posesti, v Lehnu pa ena. Lovrenške posesti so leta 1502 največ oddajale po 180 (dvanajst posesti), 40 (enajst), ter 80 in 130 (po devet) denaričev davka, lehenske pa 120 (pet) in 60 (štiri) denaričev. Leta 1513 so lovrenške posesti največ oddajale 180 (trinajst), 130 (dvanajst) in 120 (deset) denaričev, lehenske pa 120 in 60 (po petkrat) denaričev. Spodnji tabeli (*Tabela 3, Tabela 4*) sta na enake (do obremenitve enega funta) razdelke kot tisti s pravdo, razdeljeni zgolj za primerjavo, tukaj nas namreč zanima predvsem vsota oddanega deželnega davka.

Leta 1502 je tako lovrenški kletarski urad skupaj zbral 93 funtov, 7 šilingov in 23 denaričev deželnega davka, v povprečju 136,5 denariča na posest (d/posest), od tega na Lovrenškem 138,1 d/posest, v Lehnu pa 133,1 d/posest. Na Lehen je sicer odpadla kar dobra četrtina skupne vsote (25,62%).

Leta 1513 je urad zbral 98 funtov, 1 šiling in 3 denariče davka,³⁷ vendar iz urbarjev ni razvidno,

zakaj je do zvišanja, ki je skupaj znašalo okroglih 1.000 denaričev (od tega 440 v Lehnu), oziroma 3,5 d/posest, prišlo. Demografske spremembe so bile neznatne, zato gre najverjetneje razlago iskati ali v povečanih dajatvah samostana deželnemu knezu zaradi prve beneško-habsburške vojne (1508–1521)³⁸ ali pa v inflaciji. V vsakem primeru so leta 1513 lovrenške posesti oddajale v povprečju 142,4 d/posest, lehenske pa 136,2 d/posest, torej v povprečju lovrenške 4,3 d/posest in lehenske 3,1 d/posest več kot leta 1502.

Enako kot pravdo so leta 1513 tudi del deželnega davka oddajali v naravi. Na Lovrenškem 28 posesti v vrednostih od 50 do 330 denaričev, v Lehnu pa kar slaba polovica vseh posesti (18 od 37) v vrednostih od 50 do 220 denaričev.

Hkrati ima 14 lovrenških in ena lehenska posest leta 1513 ob oddaji davka v denarju zaznamek, ki kaže, da so del davka oddali drugače kot sicer. Na tak način so ga oddali 1.910 od skupaj 2.630 denaričev na Lovrenškem, ter 84 od 240 denaričev v Lehnu. Več posesti oziroma podložnikov ima v urbarjih iz leta 1513 tudi interpolacije o raznih starih dolgovih, tako v pravdi kot davku in tudi v nekaterih drugih obremenitvah. Hkrati je lovrenški kletar leta 1513 dva funta denaričev od pravde ne-

³⁷ Leta 1516 so šentpavelske štajerske posesti skupaj oddale 888 funtov deželnega davka, torej je na lovrenški kletarski urad odpadel kar lep kos celotne vsote. Znesek iz 1513 bi npr. pomenil nekaj čez 11% vsote iz 1516 (Fresacher, *Stiftsurbare Kärntens*, str. XXV). Sicer so leta 1502 (edini tak podatek, ki ga v obravnavanih urbarjih imamo) zgolj v

Lehnu vseh dajatev skupaj oddajali v denarni protivrednosti 17.402 denaričev.

³⁸ Štih, *Slovenska zgodovina*, str. 168–169.

Tabela 3: Deželni davek po urbarjih lovrenškega kletarskega urada iz leta 1502.

naselje	0-60 d	61-120 d	121-180 d	181-240 d	nad 240 d	skupaj denarja
Sp. Smolnik	3	4	2	3	2	1.968 d
Zg. Smolnik	5	2	1	1	1	920 d
Činžat	2	2	3	-	1	1.070 d
Kumen	2	1	-	2	2	1.170 d
Dolgi kot	1	1	-	4	1	1.215 d
Mavčnik	3	4	4	1	2	1.800 d
Žavc	2	1	1	-	-	330 d
Bezjak	-	1	-	1	-	270 d
Dešnik	2	-	-	-	1	250 d
Recenjaj	1	3	3	-	2	1.280 d
Počivalnik	1	-	2	3	1	1.370 d
Črni breg	1	1	1	1	2	1.030 d
Rdeči breg	6	3	4	5	-	2.130 d
Ruta	4	4	5	4	4	3.150 d
Lovrenško	33	27	26	25	19	17.953 d
Lehen	8	10	9	7	1	4.600 d
Urad skupaj	41	37	35	32	20	22.553 d

Tabela 4: Deželni davek po urbarjih lovrenškega kletarskega urada iz leta 1513.

naselje	0-60 d	61-120 d	121-180 d	181-240 d	nad 240 d	skupaj denarja
Sp. Smolnik	3	4	2	3	2	1.968 d
Zg. Smolnik	3	2	3	1	1	1.160 d
Činžat	1	2	4	-	1	1.185 d
Kumen	2	1	-	2	2	1.170 d
Dolgi kot	1	1	1	3	1	1.120 d
Mavčnik	2	4	5	1	2	1.940 d
Žavc	1	1	1	-	-	290 d
Bezjak	-	1	1	1	-	430 d
Dešnik	2	-	-	-	1	250 d
Recenjaj	-	3	5	-	1	1.270 d
Počivalnik	1	1	3	2	-	1.130 d
Črni breg	1	1	2	1	1	910 d
Rdeči breg	2	4	8	4	-	2.550 d
Ruta	3	4	8	4	2	3.050 d
Lovrenško	22	29	42	23	14	18.513 d
Lehen	8	11	8	9	1	5.040 d
Urad skupaj	30	40	50	32	15	23.553 d

kega Andreja iz Lehna za eno leto pustil rifniškemu gradiščanu (*Prugkgraffen im Reiffnigk*), zakaj ni razvidno, najverjetneje za poravnavo kakega dolga.

Ustavimo se še pri razmerju med pravdo in davkom. Fiksni razmerij med obema v obravna-

vanih urbarjih ni. Tako so lahko tri posesti dajale enako visoko pravdo, davka pa nato ena posest ni oddajala, druga je oddajala od pravde precej nižji davek, tretja spet od pravde višjega.

Tabela 5: Razmerje med pravdo (Z) in deželnim davkom (S) v urbarjih lovrenškega kletarskega urada iz leta 1502.

naselje	Z > S	Z = S	Z < S	brez S	ne Z ne S	skupaj posesti
Sp. Smolnik	2	1	9	2	-	14
Zg. Smolnik	4	-	3	3	-	10
Činžat	5	1	2	-	-	8
Kumen	1	-	4	1	1	7
Dolgi kot	3	-	3	1	-	7
Mavčnik	7	1	4	2	-	14
Žavc	2	1	-	1	-	4
Bezjak	2	-	-	-	-	2
Dešnik	-	-	1	2	-	3
Recenjajak	6	-	3	-	-	9
Počivalnik	2	-	5	-	-	7
Črni breg	2	-	3	1	-	6
Rdeči breg	11	-	4	3	-	18
Ruta	10	-	9	1	1	21
Lovrenško	57	4	50	17	2	130
Lehen	30	-	3	2	-	35
Urad skupaj	87	4	53	19	2	165

Tabela 6: Razmerje med pravdo (Z) in deželnim davkom (S) v urbarjih lovrenškega kletarskega urada iz leta 1513.

naselje	Z > S	Z = S	Z < S	brez S	ne Z ne S	skupaj posesti
Sp. Smolnik	2	1	9	2	-	14
Zg. Smolnik	3	-	4	3	-	10
Činžat	5	1	2	-	-	8
Kumen	1	-	4	1	1	7
Lang Egk	3	-	3	1	-	7
Mavčnik	6	1	5	2	-	14
Žavc	1	1	-	1	-	3
Bezjak	3	-	-	-	-	3
Dešnik	-	-	1	2	-	3
Recenjajak	7	-	2	-	-	9
Počivalnik	4	-	3	-	-	7
Črni breg	2	-	3	1	-	6
Rdeči breg	12	-	4	2	-	18
Ruta	11	-	8	1	1	21
Lovrenško	60	4	48	16	2	130
Lehen	32	-	4	1	-	37
Urad skupaj	92	4	52	17	2	167

Tabela 7: Število posesti z obremenitvijo z oddajo žita v lovrenških urbarjih iz let 1502 in 1513.

obremenitev	1502	1513 v naravi	1513 v denarju	1513 neznano	1513 skupaj
1 korec	3	3	-	-	3
ražen sodček	2	2	-	-	2
2 korca	13	11	1	-	12
1 sodček	94	79	16	2	97
1 sodček 1 korec	1	-	-	-	-
1 sodček 2 korca	-	-	-	1	1
2 sodčka	1	-	-	-	-

Povečini je bila pravda na posestih lovrenškega kletarskega urada res višja od deželnega davka, a še zdaleč ne v vseh primerih.³⁹ Kot je razvidno iz tabel (Tabela 5, Tabela 6), je več kot tretjina lovrenških (in nekaj lehenskih) posesti oddajala od pravde višji deželni davek, nemalokrat celo precej višjega! Na Lovrenškem je tako kar 50 (1502) oziroma 48 (1513) posesti od 130 imelo od pravde višji deželni davek, v Lehnu pa 3 od 35 (1502) oziroma 4 od 37 (1513) posesti.

Dajatev žita so imeli v podložniki v obeh urbarjih, tako v rži (*rogkbn*) in ovsu (*babern*) kot v pšenici (*wayzn*). Rž in pšenica sta na Lovrenškem omenjeni zgolj v nekaj interpolacijah, v Lehnu pa niso oddajali pšenice. Na Lovrenškem (Tabela 7) se je žitna dajatev imenovala vršnik⁴⁰ (*vršchnigkb*), ki so jo oddajali v dveh merah, sodčkih (*lagl*) s prostornino 47 litrov, in korcih⁴¹ (*gortz*) s prostornino 23,5 litra.⁴² Kljub izenačenosti dveh korcev z enim sodčkom so obremenitve zapisane v obeh oblikah za (predvidoma) enako količino žita. Prostornina raženega (*gestrichne*) sodčka ni znana.

V Lehnu žitna dajatev ni imela posebnega imena. Podložniki so hkrati oddajali tako rž kot oves, oboje v škafih (*schaffl*) s prostornino 47 litrov, torej enako lovrenškemu sodčku.⁴³ Lovrenški škaf je meril enako kot korec,⁴⁴ torej 23,5 litra, vendar se

pojavi le v nekaj interpolacijah. Leta 1502 so po štirje lehenski podložniki oddajali rž (po eden en oz. tri škafe, dva po dva škafa) in oves (po eden en oz. štiri škafe, dva po dva škafa), enako leta 1513, vendar rž po dva v denarju (en oz. tri sodčke) in v naravi (po dva sodčka), oves pa eden v denarju (en sodček) in trije v naravi (eden štiri, dva po dva sodčka). Denarna protivrednost ni razvidna.

Dajatvi kokoši (*huener*) in jajc (*ayr*) sta med seboj seveda povezani, čeprav niso prav vsi, ki so oddajali kokoši, oddajali tudi jajc (ti so običajno oddajali kokoš več). Najobičajnejša razmerja med dajtavami so bila ena kokoš in 13 jajc, dve kokoši in 25 jajc ter v Lehnu štiri kokoši in 50 jajc. V lovrenškem urbarju iz leta 1513 imamo denarni protivrednosti za obe dajtvi in sicer 6 denaričev za kokoš in 4 denariče za 13 jajc. Lovrenški podložniki so leta 1502 največ oddajali po dve kokoši (62), manj po eno (36) oziroma tri (trije). Leta 1513 še naprej največ po dve kokoši (63, 28 v denarju, dva neznano kako), manj po eno (34, 14 v denarju) oziroma tri (3, eden v denarju). V Lehnu so v obeh urbarjih oddajali enako kokoši, največ po dve (osem, 1513 pet v denarju), manj po štiri (dva, 1513 oba v denarju). Jajca so oddajali leta 1502 na Lovrenškem največ po 25 (52) in 13 (37), ostali po sedem (štirje), 15 in 18 (po trije) ter po 16 in 31 (po eden). Leta 1513 podobno, največ po 25 (52, 24 v denarju, dva neznano kako) in 13 (35, 14 v denarju), ostali le še po sedem (štirje, eden v denarju) in 15 (dva, v naravi). V Lehnu so leta 1502 prav tako največ oddajali po 25 jajc (pet), nato po 20 (trije) in 50 (dva), leta 1513 podobno, največ po 25 (sedem, štirje v denarju), nato po 20 (eden, v naravi) in 50 (dva, eden v denarju).

Precej zanimivejša dajatev je mostninski sir (*prugkhas*), ki so ga (zgolj na Lovrenškem) podložniki, kot kaže, oddajali namesto mostnine; vprašanje je zgolj, za kateri most, saj so bile Mariboru bližnje šentpavelske posesti mostnine za tamkajšnji most oproščene že od leta 1478.⁴⁵ Tako se kot najverjetnejša kaže možnost, da je naziv dajatev nosila, ker je most vsaj simbolično predstavljal prehod vode, četudi v praksi ni prevladoval, ter da so lovrenški

³⁹ Kot je za lovrenško posest trdil Koropec (Koropec, Zemljiške gosposčine, str. 115–125). Prav tako lahko ovržemo tudi trditev, da sta bili dajtvi na Smolniškem podobno visoki (Koropec, Ruše, str. 84).

⁴⁰ Žitna dajatev zemljiškemu gospodarstvu oz. žitni davek (Pleteršnik, Nemško-slovenski slovar II, str. 791). Čeprav ga slovenski etimološki slovar ne omenja (Snoj, Etimološki slovar), gre nedvomno za besedo sorodno besedi zvrhan. Iz obravnavanih urbarjev je razvidno, da je Koropec vršnik napačno izenačil s sodčkom (Koropec, Zemljiške gosposčine, str. 105), četudi je povsem verjetno, da je sprva obstajal kot mera, ne vrsta dajatev.

⁴¹ Sprva iz drevesne skorje narejena posoda (Pleteršnik, Nemško-slovenski slovar I, str. 434), ki je v gozdnatem okolju zagotovo bila dostopna vsakomur. Zato tudi ne čudi, da se je kot mera, čeprav z lokalno precej različno prostornino, uveljavil po gozdnatih območjih Spodnje Štajerske, kot so Kobansko, Pohorje in Boč (Koropec, Zemljiške gosposčine, str. 105).

⁴² Koropec, Zemljiške gosposčine, str. 105.

⁴³ Prav tam.

⁴⁴ Prav tam.

⁴⁵ Koropec, Ruše, str. 82.

podložniki za prehod Drave največ uporabljali bližnji falski⁴⁶ brod.

Denarna protivrednost dajatve je v višini 4 denaričev zapisana v lovrenškem urbarju iz leta 1513. Podložniki so leta 1502 največ oddajali po dva sira (98), po enega zgolj na Smolniškem (20). Tudi leta 1513 so največ oddajali po dva sira (84, 62 v denarju), po enega tokrat tudi v Činžatu (eden, v naravi) ter seveda na Smolniškem (18, deset v denarju). Hkrati je pet (eden v denarju, dva neznanu kako) spodnje-smolniških podložnikov sir leta 1513 oddajalo nekemu Štefanu iz trga (*Steffan in markbt*), brez dvoma trga Sv. Lovrenc, vendar ni razvidno, zakaj.

Pri dajatvi spomladanca⁴⁷ (*frischnig*) gre na posesti urada skoraj brez dvoma za mladega prašiča. Obremenitev so imeli skoraj izključno lehenski podložniki, ki so leta 1502 oddajali največ po enega (27), dva po dva in eden tri spomladance. Leta 1513 je bilo stanje podobno, saj je po enega spomladanca oddajalo 28 podložnikov, po eden pa dva oziroma tri, vseh 30 v denarni protivrednosti, ki pa ni razvidna. Na Lovrenškem je obremenitev imel zgolj en dešniški podložnik za hasnovanje ene pušče, leta 1513 v naravi, čeprav je bil istega leta vseh dajatev oproščen.

Naslednji dajatvi pritrjujeta tezi, da gre pri spomladancu skoraj zagotovo za mladega prašiča. Lehenski podložniki, ne pa tudi lovrenški, so namreč imeli še dve obremenitvi, povezani s svinjerejo,⁴⁸ dajatev plečet (*schultern*) in dajatev krač (*kbrumpain*), povečini obe hkrati. Po dvoje plečet je oddajalo 15 podložnikov leta 1502, leta 1513 pa 14, od tega eden v denarju. Krače so podložniki največ oddajali po eno (sedem, 1513 eden v denarju), manj po dve (trije, 1513 vsi v naravi). Denarna protivrednost obeh dajatev ni razvidna.

V Lehnu sirnice za razliko od Lovrenškega niso izpričane, so pa lehenski podložniki vseeno imeli z ovcami povezani dajatvi. Prevladujoča je bila sir (*kbas*), ki ga je leta 1502 oddajalo pet podložnikov po 18 in eden 26 hlebcev, leta 1513 pa štirje po 18 in eden 26 hlebcev (vsi v denarju). Denarna protivred-

nost⁴⁹ dajatve v urbarjih ni izpričana.

Druga dajatev, ki jo imel le en lehenski podložnik (oddajal je 26 hlebcev sira), je bila jagnje (*lamp*). Oddajal je po eno, leta 1513 v naravi.

Poglejmo še obremenitvi, povezani z vinogradništvom, najprej tisto, ki se ne pojavlja zgolj v interpolacijah. Tlačna dajatev trsnih ali bolje rečeno tlačnih kolov (*rabatstegkhen, kola*), ki so jo merili z bremeni (*purd*) po 250 kolov, se v obeh urbarjih hkrati pojavi le leta 1502 (*Tabela 8*), od tega v lehenskem zgolj v interpolacijah. Vsi zapisi v interpolacijah leta 1502 kažejo na to, da so bili tako oddani koli oddani v denarni protivrednosti. Na Lovrenškem so v interpolacijah obremenitev iz enega bremena v štiri (v denarju) naknadno spremenili desetim podložnikom, 12 pa jih je le-to dobilo šele z interpolacijo. Obremenitve niso imeli zgolj v Činžatu. Ali so vsi ostali podložniki leta 1502 kole oddajali v naravi, iz urbarjev ni razvidno. Denarna protivrednost je, kolikor se iz primerjave obeh urbarjev da razbrati, znašala predvidoma 20 denaričev za breme.

Leta 1513 lehenski urbar ne beleži več oddaje kolov, medtem ko so v lovrenškem (*Tabela 9*) sedmim podložnikom v interpolacijah bremena dvignili z enega na dve (štirim) oziroma štiri bremena (trem). Podložniki v Činžatu še naprej niso oddajali kolov, na Smolniškem pa so jih večinoma (devet od desetih v Spodnjem in pet od sedmih v Zgornjem) oddajali v Ruše⁵⁰ oziroma ruškemu županu (*gegen Räst, suppan zw Räst*).

Pri trsnih kolih naletimo tudi na jezikovno zanimivost. Dajatev se namreč leta 1502 po devetkrat v interpolacijah v lovrenškem in lehenskem urbarju pojavi v obliki slovenske, četudi germanizirane besede, kot *di[e] kola*.

Na posesti lovrenškega kletarskega urada gorninske posesti ni bilo, so pa nekateri tukajšnji podložniki občasno oddajali tudi sode, katerih zapisi se sicer pojavijo zgolj v interpolacijah. Leta 1502 so oddajali sode (*vass*), morda s prostornino okoli 896 litrov,⁵¹ leta 1513 pa štrtine (*stertin*), morda s prostornino okoli 448 litrov.⁵² V urbarjih iz leta 1502 so sode med obremenitvami imeli trije podložniki, dva lovrenška (po štiri sode) in en lehenski (dva sode). Še dvema lovrenškima so dajatev naknadno črtali (po dva oz. štiri sode), ohranila pa se je denarna protivrednost 80 denaričev za sod

⁴⁶ Vresnik, *Zgodovinski oris*, str. 24.

⁴⁷ Bolj običajno *frischling*. Dajatev lahko pomeni več živali, npr. jagnje (kot za Lovrenško npr. trdi Fresacher) ali mlado ovco, regionalno tudi leto dni starega prašiča in celo mlado divjo svinjo. Beseda izvira iz staroslovske *ferskang* (prašiček, jagnje), morda tudi iz starovisokonemske *frusing* ali *frisking*, v pomenu žrtvena žival (Wolf, *Wörterbuch I*, str. 522; Fresacher, *Stiftsurbare Kärntens*, str. XCIV; Glosar, str. 95, 159; Kluge, *Etymologisches Wörterbuch*, str. 149; Blaznik, *Zgodovina agrarnih panog II*, str. 248).

⁴⁸ Ta je, kljub domnevnemu pomanjkanju hrastovih gozdov na Spodnjem Štajerskem (Blaznik, *Zgodovina agrarnih panog II*, str. 380), lahko bila, kot kaže primer Lehna, regionalno relativno dobro razvita. Morebitno pomanjkanje hrasta je namreč gotovo zlahka nadomeščala bukev, tako da bi bilo prej kot v sestavi gozdov morda treba razširjenost svinjereje iskati v dobičku, ki ga je zemljiški gospod z njo imel. Govedoreja in reja drobnice (zlasti za sirnice) sta bili namreč brez dvoma donosnejši.

⁴⁹ Koropec je v svojem seznamu cen [sic] sicer zapisal za sir v Lovrenškem urbarju iz leta 1513 denarno protivrednost 4 denaričev (Koropec, *Zemljiške gosposčine*, str. 109), vendar gre v tem primeru za mostninski sir.

⁵⁰ Za razliko od lovrenškega in lehenskega sveta, kjer gorninske posesti ni bilo, je imel Sntpavel v Rušah dominikalne vinograde (Koropec, Ruše, str. 85), kamor so sosednji smolniški podložniki očitno oddajali kole. Preostanek je bil brez dvoma namenjen za samostanske vinograde na Kobanskem in pri Mariboru (Koropec, *Zemljiške gosposčine*, str. 148–151).

⁵¹ Koropec, *Zemljiške gosposčine*, str. 105–107.

⁵² Prav tam.

Tabela 8: Število posesti obremenjenih z dajatvijo trsnih kolov v urbarjih lovrenškega kletarskega urada iz leta 1502.

urbar	1 breme	4 bremena	4 bremena v denarju	samo denar
Lovrenški	63	2	22	1.760 d
Lehenski	-	-	13	1.040 d
Urad skupaj	63	2	35	2.800 d

Tabela 9: Število posesti obremenjenih z oddajo trsnih kolov v lovrenškem urbarju iz leta 1513.

obremenitev	v naravi	v denarju	neznano	v Ruše	samo koli	samo denar
1 breme	5	45	2	14	1.250	900 d
2 bremeni	-	5	-	-	-	200 d
4 bremena	1	4	-	-	1.000	320 d
skupaj	6	54	2	14	2.250	1.420 d

(*vass*). Leta 1513 v lehenskem urbarju ni več nobene zaznamka o oddaji, v lovrenškem pa je šrtine oddajalo osem podložnikov (po enega, vsi v denarju), vendar slednji ne po hubah ne po naseljih ne sovpadajo s tistimi iz leta 1502.

Od raznih denaričev je v obeh urbarjih hkrati zabeležena le pisnina (*schreib d[enarius]*). Na Lovrenškem jo je za hasnovanje pušče oddajal le en podložnik leta 1502 v višini enega denariča. Medtem je v Lehnu obremenitev imelo kar 25 podložnikov, 24 v višini 3 in eden v višini 5 denaričev. Leta 1513 je nato pisnino oddajalo 33 lehenskih podložnikov, 26 po 3 (štirje v naravi, eden neznano kako), dva po 5 (v denarju) in pet po 9 denaričev (po eden v naravi oz. neznano kako).

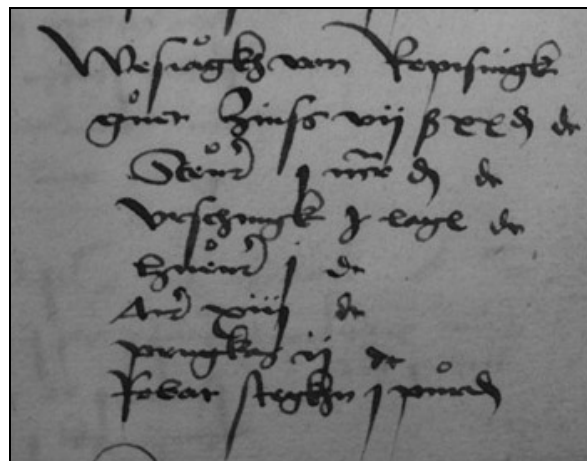
Naselitveni denarič ali naselnino (*sidl d[enarius]*) so oddajali zgolj v Lehnu. Leta 1502 še devet podložnikov, štirje po 5 in pet po 9 denaričev, leta 1513 pa le še dva, po 5 denaričev (v denarju).

Sorodna dajatev je bila še prevzemnina ali primščina (*anlait*), ki pa jo je oddajal le en lovrenški podložnik leta 1513, v višini 40 denaričev⁵³ (v denarju). Vse tri dajatve so povezane s hasnovanjem kmetij, pridobitvijo (primščina) in podaljšanjem (naselnina) pravice do slednjega,⁵⁴ pisnina pa je morda bila v primeru Lehna zaključna faza posebnih hasnovalskih denaričev.

Drugačnega izvora je bila gozdnina (*vorst*, *forst*),⁵⁵ ki so jo oddajali zgolj smolniški podložniki.

V Spodnjem Smolniku je obremenitev imelo vseh deset podložnikov, oddajali so jo v višini 2 denaričev (1513 v denarju). Zgornjesmolniški podložniki (11 leta 1502, 13 leta 1513) so medtem oddajali po 8 denaričev gozdnine (1513 v denarju). Hkrati je več podložnikov imelo še druge obremenitve z lesom.

Tako je Gregor *Wraber* (oz. *Brabor*) iz Počivalnika za knežji les (*duxholtz*)⁵⁶ oddajal 70 denaričev (1513 v denarju). En lehenski podložnik je medtem imel nerazjasnjeno obremenitev z lesom (*pachr* oz. *poschholtz*), ki ga je oddajal v denarni protivrečnosti 40 denaričev (1513 v naravi).

Obremenitve nekega *Vezjaka* (*Wesiagkh*), podložnika iz *Žavca*, za *Repisnikovo* (*Repisnigk*) posest (*PAM*, *fond gosposčine Fala*, Lovrenški urbar iz leta 1502).

⁵³ Šlo je za prevzem s strani sorodnika (sina). Za tujce je primščina znašala 2 funta (Koropec, Zemljiške gosposčine, str. 122).

⁵⁴ Blaznik, *Zgodovina agrarnih panog* I, str. 250; *Glosar*, str. 250.

⁵⁵ Denar, ki so ga podložniki zemljiškemu gospodu oddajali za uporabo določenih delov gozda, kjer so se izključno za lastno uporabo lahko oskrbovali s stavbnim lesom, drvmi, suhljadjjo in steljo (Blaznik, *Zgodovina agrarnih panog* I, str.

250). Zakaj se obremenitev ne pojavlja drugod, ni razvidno, morda je že bila združena s pravdo.

⁵⁶ Deželnemu knezu je od druge polovice 13. stoletja naprej šla pravica do sečnje v sicer šentpavelskem Dravskem gozdu (Kos, *Gradivo* V, št. 349, str. 181–182).

V lovrenškem urbarju iz leta 1502 se obenem nahaja seznam 39 podložnikov, ki so bili povezani z oddajo desk⁵⁷ (*portantis ligna*), kaj več iz vira ni razvidno. Razporejeni so na štiri skupine: mavčniško (osem podložnikov), hudokotniško (šest), recenjaško (12) in črnobreško (deset).

Podložniki so ob naštetih imeli še par obremenitev, ki se pojavijo zgolj po enkrat. Takšna je tovrnina (*samb*),⁵⁸ s katero je bila v višini 11 denaričev (1513 v denarju) obremenjena ena posest v Kotu na Rdečem bregu.

Tudi z denarjem za ribe (*visch gelt*),⁵⁹ je bil obremenjen le en podložnik, neki Gregor izpod Kamna (*Stain*) v Spodnjem Smolniku, ki je glede na njeno višino (zapis je slab, vendar gre za čez en funt denaričev!) kot kaže imel izključno pravico do ribolova na Lovrenškem.

V Lehnu je medtem en podložnik oddajal po eno pustno pišče (*vaschanghen*), leta 1513 v naravi.

Če se na koncu ustavimo še pri tlaki, ugotovimo, da se ta z eno izjemo pojavlja zgolj pri tlačnih kolih. En podložnik iz Črnega brega ima namreč v urbarju iz leta 1502 zapis pravde in tlake (*zins und rabat*) skupaj, v višini 301 denariča.

Domci

Domcev (*hoffstat*), posesti podložnikov, ki jim obdelovanje zemlje ni predstavljalo primarne dejavnosti,⁶⁰ se v urbarjih pojavi pet (1502) oziroma štirje (1513). Na Lovrenškem dva, oba v Mavčniku. Enega je hasnoval žagarski mojster in je sodil k žagi. Lovrenška domca sta bila obremenjena zgolj s pravdo in deželnim davkom, leta 1513 eden v naravi (12 d pravde, 70 d davka), drugi, žagarjev, v denarju (42 d pravde, 80 d davka). V Lehnu so leta 1502 zabeleženi trije domci, od katerih je eden sodil k mlinu. Slednji (pojavi se le v urbarju iz 1502) ni imel obremenitve z davkom (pravde 53 d), ostala pa sta oddajala eden 134 d pravde in 50 d davka, drugi pa 240 d pravde in 70 d davka. Ob pravdi in davku so lehenski domci oddajali še druge dajatve, za razliko od lovrenških, ki so bili že od prvih urbarjev naprej

obremenjeni zgolj z denarjem.⁶¹ Tukaj se zgolj v primeru dveh urbarjev istega urada pokaže vsa širina samega pojma domec, ki je nedvomno bila tudi lokalna.⁶² Zanimiv je občuten padec števila domcev na Lovrenškem med letom 1372, ko jih je bilo še 20, na zgolj osem leta 1482 in naposled dva leta 1513.⁶³ Vzrok za upad gre najverjetneje iskati v zgodnji preselitvi sedeža tukajšnjih šentpavelskih posesti iz Lovrenca v Falu, s čimer samostan na Lovrenškem ni imel več potrebe po večjem številu nekmetjskih podložnikov. Podoben proces se je moral odigrati v Lehnu, kjer je bilo še leta 1482 deset domcev,⁶⁴ leta 1513 pa le še dva. Tudi tukaj gre nedvomno za zmanjšanje potrebe po nekmetjskih podložnikih po vključitvi posesti med samostansko urbarialno posest. Bivši domci so se najverjetneje povečini spremenili v male kmetije (meja med slednjimi in domci je sicer nejasna),⁶⁵ nam pa višina pravde lehenskih domcev iz leta 1513 kaže, da so morale obstajati tudi druge možnosti.

Pušče

Pušče (*oden*) so za kmetsko posestjo najpogostejša vrsta posesti v urbarjih. Njihovo število je od konca 15. do začetkov 16. stoletja drastično upadlo. Tako se v urbarjih iz leta 1482 pojavlja še 60 pušč na Lovrenškem in 21 v Lehnu,⁶⁶ nato pa jih v obravnavanih najdemo le še 11 (1502) oziroma deset (1513) na Lovrenškem in štiri v Lehnu. Izginjanje pušč je bila posledica spreminjanja slednjih tako v pašno zemljo, zlasti za sirnice, kar je bil pri višinskih puščah pogost pojav,⁶⁷ kot tudi nazaj v kmetsko posest. Lep primer tega najdemo tudi v obravnavanih lovrenških urbarjih. Tako se že anahronističen zapis, da gre za puščo (*Rat oden*),⁶⁸ v obeh urbarjih pojavlja ob sirnici, ki jo je v Mavčniku hasnoval Marin Drtičnik (*Dertitznigkh* oz. *Tertitznnigkh*), podobno kot pri kmetiji v Zgornjem Smolniku, ki ima ob dajatvah v urbarju iz 1502 še zapis (1513 več ne), da je posest opustela (*ist od*). Oba primera kažeta, da je na Lovrenškem na začetku 16. stoletja še potekal proces ponovnega oživiljanja pušč, ki pa je kmalu zamrl. Na posesti urada je namreč že leta 1524 bilo znova kar 63 pušč!⁶⁹ Podložniki so hasnovali največ po eno puščo, le po eden iz Črnega brega in iz Lehna (1513) po dve.

⁵⁷ Denarne protivrednosti 10–20 d za slednje in kar 50 podložnikov s to obremenitvijo, ki jih med urbarialnimi dajatvami leta 1502 omenja Koropec, iz urbarja samega niso razvidne (Koropec, *Zemljiške gosposčine*, str. 115–116).

⁵⁸ Bolj običajno *saum*, srednjevisokonemška beseda pomeni tovor, ki ga lahko nosi ena žival. Preden so dajatev do leta 1502 združili s pravdo, jo je imela večina lovrenških podložnikov (Glosar, str. 240; Fresacher, *Stiftsurbare Kärntens*, str. LXXIV–XCIII; Koropec, *Zemljiške gosposčine*, str. 115).

⁵⁹ Konec 13. stol. so lovrenški podložniki oddajali le 1–2 denariča (*fischpfenig, denarii piscatorum*), denar pa je šel kletarju (Koropec, *Zemljiške gosposčine*, str. 115; Fresacher, *Stiftsurbare Kärntens*, str. LXXIV–LXXVII), kar je gotovo držalo še leta 1513.

⁶⁰ Blaznik, *Zgodovina agrarnih panog I*, str. 168.

⁶¹ Koropec, *Zemljiške gosposčine*, str. 115.

⁶² Blaznik, *Zgodovina agrarnih panog I*, str. 168; Vilfan, *Pravna zgodovina*, str. 293.

⁶³ Koropec, *Zemljiške gosposčine*, str. 95.

⁶⁴ Prav tam.

⁶⁵ Vilfan, *Pravna zgodovina*, str. 293.

⁶⁶ Koropec, *Zemljiške gosposčine*, str. 95.

⁶⁷ Vilfan, *Pravna zgodovina*, str. 178.

⁶⁸ Morda današnje ruševine posesti Rot severno od Drtičnikovega, vzhodno od Kumna (Zemljevid Pohorja).

⁶⁹ Verjetno zaradi izbruha kakšne epidemije (Koropec, *Zemljiške gosposčine*, str. 95).

Ker so pušče praviloma vključevali k sosednjim kmetiskim posestvom,⁷⁰ lahko enako sklepamo tudi za posesti lovrenškega kletarskega urada, čeprav to iz urbarjev samih ni razvidno. Lovrenški podložniki so leta 1502 za pušče oddajali največ med 40 in 90 denariči (sedem), ostali precej več, med 210 in 247 denariči. Eden je imel obremenitev zapisano kot pravdo (dve pušči za skupaj 212 d), drugi kot davek (40 d). Drugih dajatev, razen hasnovalca dveh pušč (mostninski sir), niso imeli. Lehenske pušče so bile leta 1502 obremenjene po ena s 70 oziroma 80, dve pa s po 180 denariči. Drugih dajatev niso imele, niti leta 1513. Tega leta sta dva podložnika zanje oddajala po 70 oziroma 180 denaričev (neznano kako), hasnovalec dveh pušč pa je za eno oddajal 90 (v denarju), za drugo pa kar 300 denaričev (neznano kako). Leta 1513 so za štiri lovrenške pušče ob denarju oddajali še druge dajatve, največ mostninski sir. Denarja so oddajali podložniki še naprej največ med 40 in 90 denariči (sedemkrat, eden 40 d kot davek), po eden 127 oziroma 210 denaričev, eden pa 212 denaričev (za dve pušči skupaj, kot pravdo). Obremenitev so zvečine poravnali v denarju, le eden v naravi (40 d), hasnovalec dveh pušč in še eden (80 d) pa neznano kako. Razlika v denarni obremenjenosti pušč gotovo leži predvsem v njihovi velikosti, zanimiv pa je padec obremenitve v primeru pušče (*Peltzion oden*) z Rdečega brega, s 247 na 127 denaričev v zgolj dobrem desetletju. Ker se je vmes zamenjal hasnovalec, ki je imel tako višje in več različnih obremenitev kot prejšnji, hkrati pa je bil še lovec, gre vzrok verjetno iskati prav v tem.

Kopičenje posesti pri podložnikih in menjavanje slednjih

Z izjemo pušč je bilo kopičenje posesti običajno predvsem zadeva gosposočinskih uradnikov, zlasti županov. Ker slednjih na posesti obravnavanega urada ni bilo, bi kopičenje tako pričakovali pri rotnih mojstrih, vendar imamo v obravnavanih urbarjih zgolj en takšen primer. Brez dvoma⁷¹ sta več kot eno hubo hasnovala dva podložnika z Lovrenškega in trije iz Lehna. Na Lovrenškem sta to bila leta 1502 rotni mojster Mihael Filipič v Kotu na Rdečem bregu in neki Lenart iz Dešnika. Leta 1513 je Mihaela Filipiča nasledil neki Pankracij, oba pa sta ob dodatni hubi hasnovala tudi isto puščo. V Lehnu so leta 1502 zabeleženi trije podložniki, ki so hasnovali več kot eno hubo (z izjemo

pušč). Neki Jakob iz Lehna je hasnoval dve in zanju skupaj oddajal 390 denaričev, enako kot Janez *Prusina* (oz. *Prossim*) za vse svoje hube in le-tem pripadajoče pravde (*von alln seinen guettern und zinsn*). Tretji lehenski podložnik je ob mlinu hasnoval sicer še k le-temu sodeč domec, vendar je pravdo oddajal za vsakega posebej, tako da ga morda lahko štejemo kot hasnovalca več kot ene posesti. V urbarju iz leta 1513 se ne slednji podložnik ne mlin ne pojavljata več, ostala dva pa sta imela nespremenjeno višino pravde, ki sta jo oddajala v denarju. Ob njiju se pojavijo novi hasnovalci dveh hub hkrati (zanju so, v denarju, oddajali 660 d pravde), ki so se kot kaže pogosto menjavali, saj so v nasledju zapisani kar trije.

Skupaj se je med letoma 1502 in 1513 na Lovrenškem zamenjalo vsaj⁷² 52 hasnovalcev, od tega je bilo 36 sorodnikov (zvečine sinov, po enkrat brat oz. žena) in 15 tujcev, pri ostalih status ni razviden. V Lehnu se je medtem zamenjal precej večji del hasnovalcev, vsaj 15, od katerih so štirje bili sorodniki, trije tujci, pri ostalih pa status ni razviden.

Gospodarski obrati

V obravnavanih urbarjih se pojavi le malo gospodarskih obratov. Največ, šest, je sirnic (*schwaig*), ki se pojavijo zgolj na Lovrenškem, po dve v Kumnu in Ruti ter po ena v Zgornjem Smolniku in Mavčniku. Primarni dajatvi lovrenških sirnic sta bili sirnični sir (*schwaigkhas*) in jagnje (*lamp*). Sir so oddajale v hlebcih, največ večja v Ruti, ki je oddajala 200 hlebcev, leta 1513 v naravi. Sledile so zgor-njesmolniška s 115 oziroma 117 hlebci, mavčniška s 105, obe kumenski s po 100 in manjša v Ruti z 80 hlebci, 1513 vse v denarni⁷³ protivrednosti. Dajatev jagnjeta je zanimivejša, saj je bilo z njo obremenjenih deset podložnikov, torej več kot je bilo sirnic. Podložniki z dajatvijo, vendar brez sirnice, se pojavljajo zgolj na Smolniškem, po dva v obeh naseljih. Ker se na prehodu iz 15. v 16. stoletje sirnice v pravnih in s tem tudi v davčnih pogledih počasi že izenačujejo z ostalimi osamljenimi kmetijami,⁷⁴ gre sklepati, da gre pri omenjenih štirih podložnikih za nekdanje sirnice, ki sicer že imajo nove in višje dajatve, hkrati pa se še niso otresle dajatve jagnjeta. Druga možnost je, da število ovac na posesti ni več zadoščalo za rentabilno sirnico, obenem pa jih je še bilo dovolj, da so morali podložniki od črede oddajati (denar za) eno jagnje. Sicer so, kljub zapisu dajatve (*fuer i lamp xv d*), po katerem gre soditi, da gre za denarno dajatev, slednjo leta 1513 v denarju poravnali le trije podložniki, od tega eden brez

⁷⁰ Blaznik, *Zgodovina agrarnih panog I*, str. 167.

⁷¹ Opozoriti je treba, da je zaradi nerazjasnenosti določenih zaznamkov (*tz*, *tzt*), poglavje relativno pomanjkljivo in se ukvarja zgolj z nedvomnimi primeri podložniškega kopičenja posesti. Omenjena zaznamka bi lahko pomenila tako dvojno tovarišijo (*tz* kot *dazu*), kar je sicer precej manj verjetno, kot pomen spremembe hasnovalca (*tz* kot *der zeit*), ki se zdi precej verjetnejši.

⁷² Glej opombo 71.

⁷³ Iz leta 1523 za Lovrenško izpričana v višini 6 denaričev za hlebec (Koropec, *Zemljiške gosposočine*, str. 109).

⁷⁴ Vilfan, *Pravna zgodovina*, str. 178.

Georg Matthaeus Vischer: Fala, bakrorez (*Topographia Ducatus Stiriae, Gradec 1681*).

sirnice. Ob tem so sirnice oddajale še pravdo (štiri, od 50 do 130 d (1502) oz. 60 do 130 d (1513, vse v denarju)) in nekaj drugih dajatev, največ (štiri) po sodček žita.

Od ostalih gospodarskih obratov nedvomno najdemo vsaj en mlin (*mull*) in sicer leta 1502 Planiškov⁷⁵ (*Blanischbagk*) mlin v Lehnu. Hasnoval ga je Gregor *Stropauch* in zanj oddajal 54 denaričev pravde. O lovrenškem mlinu lahko medtem zgolj sklepamo. V Ruti je namreč živel neki Štefan *Maller*, čigar priimek je najverjetneje poklicni (mlinar). Njegov oskrbnik (*schaffer von des maller hoff*) je vodil tudi večjo sirnico v naselju. Če drži, da je bil Štefan mlinar, je njegov mlin verjetno stal v Ruti. Razlog za tako nizko število mlinov na precej velikem ozemlju, ki ga je lovrenški kletarski urad pokrival, lahko znova iščemo v selitvi sedeža šentpavelskih posesti v Dravski dolini iz Lovrenca v Falo v 13. stoletju (konec 12. stoletja je na Lovrenškem izpričanih še 17 mlinov⁷⁶). Fala je s svojim dominikalnim mlinom kot kaže že lep čas pred uradno prepovedjo gradnje novih mlinov v bližini,⁷⁷ ki bi le-temu lahko konkurirali, ovirala in zavrta tudi razvoj ostalih mlinov. Morda pa odgovor leži v tem, da lovrenških mlinov preprosto niso vodili med urbarialno posestjo, s čimer bi lahko pojasnili tudi "manjkajoče" žage.

V urbarjih je namreč izpričana le ena žaga (*sag*), ki je stala v Žavcu in je bila obremenjena z oddajo enega verdunka pravde (1513 v naravi). Upravljal jo je v

sosednjem Mavčniku živeči žagarski mojster (*sag-maister*), ki je tam hasnoval tudi že omenjeni domec. Žagarska mojstra, ki se v urbarjih pojavita, sta bila neki Jakob leta 1502 in Matej *Draxler* leta 1513.

Lovci

Ob že obdelanih dajatvah lovcev si pogledjmo še seznam odškodninskih zneskov⁷⁸ za razno uplenjeno divjad v urbarju iz leta 1502. Denarne protivrednosti za krzno so tako znašale za risje (*luxpäls*) 90, kunje (*maderpäls*) in lisičje (*fugspäls*) po 32 in za volčje kože (*wolffhaut*) 80 denaričev. Za krzno je brez dvoma šlo tudi pri vidrah (*ottr*, 40 d) in vevericah (*aicharn*, 3 d), medtem ko so bile od celih živali največ vredne srne (*rech*) in sicer 90 denaričev, precej manj zajci (*hassn*), 9 denaričev, ter jerebice (*rephuendl*) in gozdni jerebi (*hashuendl*), po 6 denaričev.

Kapelarji (*Capeller*)

Od štirih lovrenškemu župniku neposredno podrejenih lovrenških podložnikov,⁷⁹ so v urbarju iz leta 1513 zabeleženi zgolj trije: neka Rečnik (*Rietznigkh*) in Jakob ter Martin *Platischagkh*. Vsi so bili obremenjeni zgolj z vršnikom in oddajali po en sodček žita v naravi.

⁷⁵ Med Lehom in Josipdolom se vzpenja Planšakov vrh (1046 m), pod katerim še danes leži opuščena posest istega imena, Planšak. Če gre za isto posest ni znano, mlin bi lahko stal ob bližnji Kranjici na vzhodu (Atlas Slovenije, str. 34, B3).

⁷⁶ Koropec, Zemljiške gosposčine, str. 144.

⁷⁷ Na začetku 17. stoletja (prav tam).

⁷⁸ Lov na malo divjad, zveri in ptice so zemljiška gospodarstva ponekod prepuščala podložnikom, ki so ulov ali oddajali gospodarstvu proti odstrelnini ali pa so mu zanj oddajali odškodnino (Blaznik, *Zgodovina agrarnih panog I*, str. 487).

⁷⁹ Sodili so h kapeli (ime!) sv. Križa v trgu. Posesti so prišle pod lovrenško župnijo kot del z oporoko Nikolaja Rotenpergerja leta 1381 prepuščenih posesti, ki jih je slednji imel v fevdu (Vresnik, *Zgodovinski oris*, str. 23–26).

Obrtniki

Razen mlinarjev in žagarskega mojstra zasledimo v urbarjih le malo obrtnikov in tudi pri teh ne moremo biti povsem prepričani, da gre za več kot zgolj priimke, kar se bi na začetku 16. stoletja že lahko zgodilo.⁸⁰ Na Lovrenškem tako najdemo leta 1502 tri tkalce (*weber*) ter po enega kolarja (*wagner*), strugarja (*draxler*) in čevljarja (*schuster*), leta 1513 pa le še po enega kolarja, strugarja in tkalca. Priimki, ki bi nakazovali obrtnike, se medtem v Lehnu ne pojavljajo. Vse to seveda ne pomeni, da obrtnikov tukaj ni bilo, kot tudi ne, da jih ni bilo na Lovrenškem več kot zgolj zgoraj omenjeni. Na podeželju, kjer so prevladovali osamljene kmetije so pač prevladovali priimki, ki so se razvili iz ledinskih imen.

Ostali podložniki

V lovrenškem urbarju iz leta 1502 najdemo sedem podložnikov, ki jih je neposredno obremenil (*gestreud*) sam kletar, vendar kaj več o njihovem položaju ali morebitni funkciji ni razvidno. Trije so za eno leto (*übr ain jar*) oddajali denar (eden 240, dva 40 denaričev) in po dva kopuna (*kopaun*), še eden pa je imel podobno obremenitev (80 denaričev, dva kopuna) do srede posta. Zgolj denar sta oddajala dva, eden 80 denaričev do Mihaelovega, drugi 120 denaričev do Jurjevega. Še en podložnik je bil obremenjen z oddajo voza sena (*garrn hey*).

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor
Fond gosposčine Fala.

LITERATURA IN OBJAVLJENI VIRI

- Atlas Slovenije 1 : 50.000*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005.
- Blaznik, Pavle. Grafenauer, Bogo. Vilfan, Sergij: *Gospodarska zgodovina Slovencev – Zgodovina agrarnih panog, I. zvezek: Agrarno gospodarstvo*. Ljubljana : SAZU, DZS, 1970.
- Blaznik, Pavle. Grafenauer, Bogo. Vilfan, Sergij: *Gospodarska zgodovina Slovencev – Zgodovina agrarnih panog, II. zvezek: Družbena razmerja in gibanja*. Ljubljana : SAZU, DZS, 1980.
- Fresacher, Walther (ur.): *Die mittelalterlichen Stiftsurbare Kärntens, II. Teil: Die mittelalterlichen Urbare des Benediktinerstiftes St. Paul in Kärnten – 1289/90 und 1371/72*. Wien : Österreichische Akademie der Wissenschaft, 1968.

Kluge, Friedrich: *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Straßburg : Verlag von Karl J. Trübner, 1915.

Koropec, Jože: *Zemljiške gosposčine med Dravogradom in Mariborom do konca 15. stoletja*. Maribor : Založba Obzorja, 1972.

Koropec, Jože: Ruše v srednjem veku. *Časopis za zgodovino in narodopisje: Glazerjev zbornik*, 48, 1977, št. 1–2, str. 76–90.

Koropec, Jože: Slovenski del Štajerske v davčnem seznamu glavarine leta 1527. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 59, 1988, št. 2, str. 216–277.

Kos, Dušan: *Vitez in grad: Vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*. Ljubljana : Založba ZRC, 2005.

Kos, Franc: *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, Tretja knjiga (1001–1100)*. Ljubljana : Leonova družba, 1911.

Kos, Franc. Kos, Milko (ur.): *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, Peta knjiga (1201–1246)*. Ljubljana: Leonova družba, 1928.

Pleteršnik, Nemško-slovenski slovar I. Pleteršnik, Maks: *Nemško-slovenski slovar – transliterirana izdaja, Prvi del A–O, Drugi del P–Ž*. Ljubljana : Založba ZRC, 2006.

Snoj, Marko: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1997.

Štih, Peter. Simoniti, Vasko: *Slovenska zgodovina do razsvetljenstva*. Celovec : Mohorjeva družba, 1996.

Vilfan, Sergij: *Pravna zgodovina Slovencev*. Ljubljana : Slovenska matica, 1996.

Vresnik, Ožbej: *Zgodovinski oris do začetka 17. stoletja. Lovrenc na Pohorju skozi stoletja 1091–1991* (ur. Jože Mlinarič in Anton Ožinger). Lovrenc na Pohorju : Krajevna skupnost Lovrenc na Pohorju, 1991, str. 20–30.

Wolf, Anton Alois: *Deutsch-Slowenisches Wörterbuch, Erster Theil A–N. Zweiter Theil M–Z*. Ljubljana : Fürstbisthum Laibach, 1860.

Glosar zgodovinskega domoznanstva, Maribor, Graz, Klagenfurt, Trieste : Mednarodni institut arhivskih znanosti pri Pokrajinskem arhivu Maribor, Steiermärkisches Landesarchiv Graz, Kärtner Landesarchiv Klagenfurt, Archivio di Stato di Trieste, 1995.

Zemljevid Pohorja. *Pohorje 1 : 50.000*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 1996.

⁸⁰ Koropec, Glavarina 1527, str. 252.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Kelleramt von St. Laurenzen (Lovrenc) zu Beginn des 16. Jahrhunderts – aufgrund der Urbare von 1502 und 1513

Die Urbare des Kelleramts von St. Laurenzen (Lovrenc) von 1502 und 1513, sowohl dasjenige von St. Laurenzen als auch jenes von Lechen (Lehen), legen Zeugnis ab vom hiesigen Splitterbesitz. Ärmere Untertanen scheinen vor mittelgroßen und sogar großen Bauern weit zurückgelegen zu haben. Das galt vor allem für Lechen. Untertanen hatten den beiden Urbaren zufolge ziemlich unterschiedliche Abgaben zu entrichten, wobei die von Lechen in der Regel höher waren, was zweifelsohne der späten Einbeziehung Lechens in den Besitz von St. Paul, vor allem in den Urbarbesitz, die erst 1482 erfolgte, zuzuschreiben ist. Unter dem Besitz des Amtes herrschte zu Beginn des 16. Jahrhunderts der bäuerliche Besitz

stark vor, ein Umstand, dem ebenso die frühe Verlegung des Besitzsitzes von St. Paul im Drautal aus dem Markt St. Laurenzen nach Fala zugrunde gelegen haben muss, was sich auch auf die übrige Wirtschaftsentwicklung hemmend auswirkte. Abgesehen von einigen Käsereien kommen beim Urbarbesitz kaum Wirtschaftsbetriebe vor. Untertanen des Amtes genossen im behandelten Zeitraum die Ruhe vor dem Sturm, der darauf folgte, höchstwahrscheinlich in Form einer Seuche, und zwar noch vor 1524. Noch wurde Ödland urbar gemacht und der demographische Stand sowie das Gebiet selbst erlebten keine nennenswerten Erschütterungen, wenn man von einer relativ geringen Anhebung der Landessteuer absieht. Obwohl die Urbare von 1502 über die Abgabeart fast keine Auskunft geben, herrschten im Jahr 1513 Abgaben in Geld und Geldwerten vor. Zugleich entrichteten Untertanen einen Teil der ursprünglichen Geldabgaben als Naturalabgaben, sogar der Landessteuer, die – im Gegensatz zu bisher geltender Meinung – in einem guten Drittel der Fälle in St. Laurenzen höher als der Zins war.